

MOMENTE

Ion Luca Caragiale (1852, Haimanale, jud. Dâmbovița – 1912, Berlin) a încetat de mult să fie *doar* „cel mai mare dramaturg român“ sau „Molière al românilor“. A devenit emblemă națională, categorie etnopsihologică, „chipul diurn al ființei naționale“, cel nocturn fiind, desigur, Eminescu.

Așa stând lucrurile, a fost adulat, contestat și discreditat deopotrivă. „Cel mai sociabil scriitor al românilor“, marele epicureu „campion al colațiunilor bucureștene“ și „marele zugrav de moravuri“ a fost fluierat la premiere pentru incompatibilitate cu *high life*-ul epocii, a fost refuzat de două ori la premiul Academiei, i s-au înscenat procese de plagiat, i s-a decretat perisabilitatea operei ș.a., „grecol genial“ fiind considerat când „arhicanalie“, când „ultimul ocupant fanariot“ al României.

Era fatal, așadar, ca, în relație cu societatea autohtonă, scriitorul să practice constant „jocuri cu mai multe strategii“, iar omul să-și plănuiască tenace „exilul voluntar“ dinspre Regat către Apus, fie la Brașov, Sibiu, Cluj, fie, în final, la Berlin.

A fost gazetar, sufleur, revizor școlar, copist, profesor, corector, registrotor, director general al Teatrelor, patron de berării falimentare ș.a., iar în politică a slujit nonșalant, cu pragmatic sarcasm, cameleonismul, trecând pe la conservatori și socialiști, la liberali, junimiști și radicali, pentru a campa – sexagenar jovial, dar nu doar ludic – în „takismul“ conservator-democrat.

Un clasic provocator, de redescoperit și recalibrat cu fiecare generație.

I.L. CARAGIALE

MOMENTE

Ediție și studiu introductiv de
ION VARTIC

Notă asupra ediției de
MARIANA VARTIC

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Mariana Vartic, Anca Lăcătuș
Coperta: Angela Rotaru
Corectori: Patricia Rădulescu, Elena Dornescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta ediție

Editura mulțumește Bibliotecii Academiei Române
și Muzeului Municipiului București pentru materialul fotografic.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CARAGIALE, ION LUCA
Momente / I.L. Caragiale; ed. și studiu introd. de Ion Vartic;
notă asupra ed. de Mariana Vartic. – București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-3969-1
I. Vartic, Ion (ed.; pref.)
II. Vartic, Mariana
821.135.1-93-34

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

DIN
„NOTE ȘI SCHIȚE“
(1892)

UN ARTIST

Mai mult decât oricare alta, breasla bărbierească mi-este foarte simpatică... Briciul e rudă cu dalta, cu penelul, cu coturnul, arcușul, condeiul – mai știi eu cu ce! De aci, neînvinga pornire către artele frumoase caracteristică la toți bărbierii. O sumă dintre dâșșii, împinși de patima lor pentru teatru, s-au făcut artiști dramatici; mulți alții scriu poezii, de obicei lirice, mai adesea galante; mai toți trebuie să știe cânta cu un instrument, prin ajutorul căruia, în momentele pierdute, își traduc în melodii acea încărcare de simțiri ce ne-o dă, unora dintre noi, lumea cu lumina ei, cu formele, mișcările și zgomotul ei... Da, cum se rupe la vreme copilul din mamă, acea încărcare de simțiri caută să se rupă din sufletul nostru: trebuie înapoiată cui ne-a dat-o. Ascunsă-n noi, ne muncește, ne chinuie, nu ne dă pace pân' ce n-o întoarcem în dar lumii, care n-o recunoaște și n-o primește decât învăluită în fâșii smulse din sufletul nostru – pecetia sincerității darului.

Dar e oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet, decât divina muzică? – vagă și vastă ca și lumea, ca și aceasta nepătrunsă și fără alt înțeles decât înțelesul cel mare și singurul – armonia... De aceea, bărbierii, ca toți

artiștii, iubesc așa de mult pasările cântărețe. Sub puful aripelor palpită un sânge atât de cald! Sufletele acelea mici știu să arunce lumii așa de bine aceea ce primesc de la dânsa! Noaptea de iulie, și pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atâtele-i umbre de frunziș, cu atâtele-i lumini, de sus de la razele răcoroase ale lunii, de jos de la licuricii neastâmpărați, și mișuiala discretă a insectelor prin păiș, și răsufierea femeii care se lasă s-o plimbi alene pe poteca umedă de rouă... toate-toate sunt în romanța mistică a privighetorii... și psalmul triumfal al ciocârlanului este sublimul răsărit de soare pe șesul neundoiat al Bărăganului!

Să lăsăm însă astea și să venim la artistul meu – bărbierul care mi-a ras întâi barba și care mi-o rade și acuma... Întâi o rădeam că n-o aveam, azi o raz că o am – albă... Bărbierul meu a fost în tinerețe corist la teatru. Știe să cânte cu ghitara, cu flautul și cu țimbalul – le-a învățat fără profesor. Are două pisici foarte bine educate: una învârtește o minavetă mică ce cântă mazurca și cealaltă joacă. Toți pereții prăvăliei lui sunt acoperiți cu o mulțime de colivii, în care ciripesc fel de fel de păsărele. Pe subt colivii sunt atârinate pretutindeni cadre: planul Sevastopolului cu luarea turnului Malacof, execuția lui Maximilian, capitularea Sedanului, portretul răposatului Abdul-Medgid și altele.

În această mică galerie, se află și o operă originală a artistului meu. Nu este lucrată cu penelul, e țesută în fire de păr de toate nuanțele posibile: ea înfățișează un munte depărtat în fund; pe vârful lui stă un călător, iar la poale i curge o apă mare; dincoace de apă e un cioban, care pășunează o turmă de o speță destul de problematică; în sfârșit, călătorul din vârful muntelui își aprinde țigara la luleaua ciobanului din vale... Ce perspectivă! De câte ori mă rade, o admir, căci într-adins m-așează cu fața spre opera lui – știe bine cât îmi place.

Artistul meu avea odată doi cocoși, pe cari-i deprinsese la beție, și încă beție de alcool, fiindcă le dedia boabe și grăunțe zăcute-n rom. Am văzut într-o după-amiază de vară, în fața prăvăliei, pe desfrânații aceia beți turtă, făcând muștră și defilând soldățește, ca doi muscali pe două cărări, pe dinaintea unui cățel, alb și creț, muiat în boia de băcan pentru roșit ouă. Samurache stetea sluj, cu o chivără de hârtie în cap, încins cu o sabie enormă și având, se-nțelege, tot aerul sever necesar situației... Artistul meu ședea picior peste picior pe laviță și le comanda, cântându-le din ghitară marșul de la '48... Era atâta nerv în ritm, atâta suflare marțială în executarea bătrânului cântec popular, că m-așezai pe laviță alături cu comandantul și-ncepui să-l acompaniez bătând toba cu deștele pe fundul pălăriei – fără asta nu mergea: toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e pipetul marșului; – iar droaia de copii din mahala, adunați să admire cocoșii, se puseră deodată la rând smirna și, apucați de mișcarea covârșitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoșilor de colo până colo și înapoi și iar, tropăind voinicește cu piciorușele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară... Și pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară – ce binecuvântare după o zi de arșiță! – făcu să fâlfâie mândru asupra tuturilor acestor bravi proșopol alb curat aninat sus la ușa bărbieriei.

Până târziu seara a urmat parada în fața unei asistențe foarte numeroase. Când s-a înnoptat bine, s-a dat comanda ruperii rândurilor, și artistul meu, ridicându-se-n picioare și scoțându-și ghitara de pe gât, a anunțat publicului:

— Măine seară mai frumos!

Mai frumos... nu se putea.

Însă nu e numai artist, este și un om de spirit. Pe vremea războiului din '78 avea un mierloi care fluiera căzăceasca

și o gaiță diplomată care vorbea rusește. Cum intra unul dintre aliați în prăvălie, gaița îl întâmpina cu:

„*Zdraste! Zdarov?*“¹

După ce amicul meu trăgea perdaful din urmă și-i da voie mușterii să se scoale, gaița, schimbând tonul, striga:

„*No harașo! Davai paruski!*“²

Și până dispărea, dincolo de răspântie, cazacul încântat de așa cordială primire, mierloiul îl petrecea fluierându-i cântecul fierbinte al patriei depărtate.

TEMĂ ȘI VARIAȚIUNI

Tema

Aseară, pe la 6 ore, un foc a izbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul Spirii. Mulțumită activității pompierilor și soldaților, focul, deși bătea un vânt puternic, a fost năbușit în câteva minute. Pagubele nu prea sunt însemnate.

(*Universul*)

Variațiuni

1

De patru ani împliniți aproape de când reacțiunea ține în gheare Belgia Orientului, care din lipsă de energie în evoluțiunea ei către progres, un progres bine definit de amintiri prin spiritul tradițional și istoric, și ocazionat întrucâtva, deși jenat oarecum, de evenimentele economice din urmă, în care duplicitatea reacțiunii a întrecut toate

1. Noroc! Sănătos? (rus.)

2. Bine! Hai să vorbim rusește! (rus.)

marginile și a atins limita tuturilor speranțelor de îndreptare, speranțe ce nu pot fi întemeiate pe câtă vreme reacțiunea cu oamenii ei fatali, cari nu se tem nici de lege, nici de Dumnezeu, nici de judecata, nepărtinitoare dar aspră, a Istoriei, au avut cinismul prototipic și revoltător s-o declare, cu cea mai enormă dezinvoltură și exuberanță într-o memorabilă ședință a parlamentului, care a avut imprudența, sau, mai bine zis, impudența de a-și pune botul pe labe și, strigând ca mamelucii *mea culpa*¹, au trecut la ordinea zilei, ordine de zi pe care Istoria unei țări, ce se mai bucură de cea din urmă doză de respect de sine, trebuie s-o înregistreze cu dezgust și rușine, deoarece când *sic volo, sic jubeo*² domnește într-o țară ca maximă de înaltă politică și când, ca rațiune de stat, se constituie bunul plac al unor reacționari fiefați, nu ne putem aștepta decât la atâtea și atâtea infamii de tot soiul și altele încă, dar însă nu credeam pentru ca să ajungem aici, nu credeam, o mărturisim *coram populo*³, oricât am fi crezut de infamă reacțiunea concentrată și atotputernică, să ajungem și la incendii ca acela ce s-a petrecut în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza, care trebuie să serve cetățenilor de învățatură și să rămâie o pată neștersă și indelebilă asupra acestui negru regim, pretins alb⁴, regim al incendiului, căci dacă pompierii, opera venerabilului și bătrânului general Florescu, nu stingeau focul, cine știe cât mai ardea!!!

(Un ziar opozant fără programă, nuanță liberală-conservatoare)

1. E vina mea (lat.).

2. Așa vreau, așa fac (lat.), expresia bunului plac.

3. Public, în fața tuturor (lat.).

4. Albi: denumire dată conservatorilor; roșii: denumire dată liberalilor.

Aseară iust¹ la orele când puneam ziarul ediția a cincea supt presă, în Dealul Spirei vis-à-vis de casarma Cuza, un incendiu a sbucnit.

Din cauza vântului violinte, care sufla puternic de la occidente spre oriinte, incendiul a produs o mare panică printre cetățiani și cetățiane.

Pompierii cu câțiva serginți și oficiari – generarele era absinte – au mers la localitate, unde cu greu au sbutit să năbușească sinistrul, care apăruse deja la steriorile casii atinse.

Cu această ocasiune vom repeți declarațiunile făcute în organul nostru de atâtea ori, privitoare la instituțiunea pompiarilor.

Am zis, zicem și de datoria noastră este să o repețim mereu protivnicilor noștri de la guvern:

Speriința ne-a probat până la evidență că:
până când nu vom avea pompiari-cetățiani,
până când nu vom avea cetățiani-pompieri,
nu vom sbuti să ridicăm această instituțiune la treapta
la care ea în occidente s-a ridicat.

Să avem patriotismul a lăsa deoparte spiritul de partită și să ne întrebăm:

Până când cu spediinte?
Este cineva pompiar? – trebuie să fie și cetățian;
Este cineva cetățian? – trebuie să fie și pompiar.
Aceasta este eficace,
este ecitabile,
speditiv,
iust.

1. Acest cuvânt și multe altele următoare, latinisme proprii ortografiei ziarului lui C.A. Rosetti, *Românul*.

Speriința din Dealul Spirii până la stremitate ne-a probat că sperietura cetățianilor și cetățianelor nesperiinți adesea cauza lăririi straordinare a sinistrelor este.

Să căutăm deci:

a avea pompieri-cetățiani,

a avea cetățiani-pompieri.

Numai cu condițiune d-a fi și cetățian cineva un bun pompiar este,

și viceversa.

Și se-nțelege că aceea ce zicem în cetății despre cetățiani, vom zice la sate despre sătiani:

pompieri-sătiani,

sătiani-pompieri.

Dar ne vor întreba protivnicii noștri:

Cine va comanda pe pompierii-cetățiani? pe pompierii-sătiani?

Răspundem:

Ingenierii,

Ingenierii competenți, inteligenți, prudinți, indipendinți, speriiinți.

Numai astfel instituțiunea pompierilor, puterică, va da roade scelinți.

*(Un ziar opozant cu câteva programe,
nuanță trandafirie)*

3

Décidément Maître Printemps n'est pas gai cette année-ci: du vent, de la pluie, de la pluie, du vent. Nos mondaines perdent leurs heures à regarder le baromètre, qui, insensible comme cette vieille Mère Nature, baisse, baisse toujours, on dirait les actions du Panama. Le Dieu Plaisir et la Fée Bamboche s'entêtent à tenir fermés leurs temples,

en dépit des vœux de leurs fervents fidèles; partant, plus d'encens sur leurs autels jadis si chargés de fleurs. C'est insensé comme on ne s'amuse plus en cette malheureuse fin de siècle, qui n'en finit plus avec ses surprises ravacholiennes.

Hier un grand incendie a eu lieu dans le Dealul Spirii. Faute d'amusement, une émotion vaut toujours mieux que l'ennui. Le coup d'œil était vraiment assez pittoresque. Beaucoup de monde à l'incendie. Notons en passant M-me Chose, une brune descendue d'un cadre de Murillo, en robe de chambre, superbe dans son négligé transparent; M-me Machin, un Rubens, non moins élégante, toute rouge d'émotion; la toute jeune M-me Bigoudiano, un rêve brillant de Watteau, ravissante avec sa chevelure blonde or qui frise naturellement sans aucun artifice, un bouton de rose sur le point de s'épanouir aux rayons de Phoebus, harmonisant très-heureusement avec le ton rougeâtre des flammes légèrement estompé par le voile de la fumée. J'en passe et des meilleures, dont le nom m'échappe. Puis un essaim de jeunes filles, fraîches comme des violettes qu'on vient de cueillir au bord du ruisseau limpide, les unes plus charmantes que les autres, et que l'incendie avec ses flammes, qui rappelaient les contes fantastiques d'Hoffmann, et les braves et infatigables pompiers avec leurs manoeuvres paraissaient beaucoup amuser.

Après l'incendie, chambrée des plus selectes chez le rôtisseur du coin.

*(Un journal chic)*¹

1. Hotărât, doamna Primăvară nu e veselă anul acesta: vânt, ploaie, ploaie, vânt. Mondenii noștri își pierd vremea privind barometrul, care, nesimțitor ca și această bătrână Mamă-Natură, coboară, coboară mereu, ca și acțiunile Panama. Zeul Plăcere și zâna

Mai multe ziare ale opoziției vorbesc cu un zgomot asurzitor despre un incendiu ce ar fi avut loc în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza. Cu această ocazie încalcă iar pe faimosul dumnealor *Dada*¹ aruncând în spinarea reacțiunii (sic) răspunderea pentru acest sinistru. Întrucât trebuie să pună publicul temei pe spusele acestor foi, ce nu mai au cătuși de puțin respect de adevăr, iată:

Petre cere se încapățânează să țină închise templele lor, în ciuda dorințelor pasionaților lor credincioși; de aceea nu se mai găsește tămâie pe altarele lor, altădată atât de încărcate de flori. Foarte puțin se mai poate petrece în acest nenorocit sfârșit de secol, care nu a sfârșit surprizele sale răscolitoare.

Ieri a avut loc în Dealul Spirii un mare incendiu. În lipsă de petreceri, o emoție e totdeauna mai de preț decât plictiseala. Priveliștea era cu adevărat pitorească. Multă lume la incendiu. Reținem în treacăt pe doamna Cutare, o brună coborâtă dintr-un tablou de Murillo, în capot, superbă în neglijeeul său transparent; doamna Cutare, rubensiană, nu mai puțin elegantă, îmbujorată de emoție; foarte tânăra doamnă Bigoudiano, un vis strălucitor de-al lui Watteau, răpitoare cu păru-i blond-auriu care se buclează natural, fără nici un artificiu, un boboc de trandafir gata să se desfacă la razele lui Phoebus, armonizându-se plăcut cu tonul roșiatic al flăcărilor ușor estompate de vâlul de fum. Trec peste multe alte frumuseți al căror nume îmi scapă. Apoi un buchet de tinere fete, proaspete ca violetele culese chiar acum pe malul unui râu limpede, unele mai fermecătoare decât altele, și pe care incendiul cu flăcările sale, care amintea de povestirile fantastice ale lui Hoffmann, și bravii și neobosiții pompieri cu mișcărilor lor păreau să le amuze din plin.

După incendiu, o gustare dintre cele mai selecte la birtașul din colț.

(*Un ziar distins*)

1. Cal de bătaie (fr.).

Din sorginte oficială aflăm că nu a fost nici un incendiu ieri în Dealul Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invențiune ieșită din fantazia nesecată și din bogatul arsenal de calomnii al adversarilor noștri.

(Un ziar oficios)

Voința națională, 1885, 22 august

Cuprins

<i>I.L. Caragiale și momentele sale exemplare</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	147

DIN „NOTE ȘI SCHIȚE“ (1892)

Un artist.	161
Temă și variațiuni	164

DIN „PĂCAT... O FĂCLIE DE PAȘTE. OM CU NOROC“ (1892)

Om cu noroc!.	173
-----------------------	-----

DIN „SCHIȚE UȘOARE“ (1896)

Un pedagog de școală nouă	181
1. Conferință	
2. O inspecțiune	
3. Ajunul examenelor	
4. Examenul anual	
Statistică.	194

„MOMENTE“ (1901)

La hanul lui Mânjoală	199
Cănuță, om sucit	209

Două loturi	219
La conac.	237
Reportaj	243
Ultima oră!.	252
Boris Sarafoff!	258
Groaznica sinucidere din strada Fidelității	268
Amicul X.	279
Caut casă.	284
De închiriat	289
Proces-verbal	293
Urgent.	298
D-l Goe.	303
Vizită.	309
Triumful talentului.	314
Întârziere	320
Petițiune.	325
Lanțul slăbiciunilor	332
La Moși.	337
Tren de plăcere	342
Atmosferă încărcată	350
Tempora.	356
O lacună.	360
Situațiunea.	366
1 aprilie.	371
Five o'clock	376
High-life	382
Cadou.	387
Diplomație.	391
Mici economii.	396
Inspecțiune	402
Ultima emisiune.	412
Amici	417
Telegrame	423
O zi solemnă	430
Boborul!.	437
Baioneta inteligentă [Garda civică].	442
25 de minute.	447

Grand Hôtel „Victoria Română“	453
Justiție	458
Art. 214	462
Căldură mare	477
Bùbico	482
C.F.R.	489

„MITICĂ“

(1902)

Mitică	499
------------------	-----

DIN „SCHIȚE NOUĂ“

(1910)

Duminica Tomii	509
Monopol	514
O cronică de Crăciun	521
Greu, de azi pe mâine . . . sau Unchiul și nepotul	532
Meteahnă	538
Identitate	542
Repausul dominical	548
Țall	555
O conferență	563

DIN PERIODICE

(1893 – 1909)

Moftul român	573
Lache și Mache. Nuvelă	576
Moftangii	580
Rromânul	
Rromânca	
Savantul	
Arendașul român	587
Cum să înțeleg țâranii	590
Paradoxal	590
Gazometru [Idilă]	593
Politică și delicatețe	595
Slăbiciune	601

Despre cometă. Prelegere populară.	605
Leac de criză.	613
Cum devine cineva revoluționar și om politic...?	618
La Paști	623
Dascăl prost	629
Premiul întâi. O reminiscență din tinerețele pedagogului	634
Cam târziu.	641
Politică înaltă	646
„Românii verzi“	649
Moșii (Tablă de materii)	654
Tot Mitică	656
Lună de miere	666
La Peleş	674
Infamie...	676
Zgomot	681
Inițiativa...	684